

A. GREIMAS

TAWALS – DEUS AUCTOR FACULTATUM

1.1. Fraenkeliu „Etimologiniame žodyne“ po žodžiu *tabalai* (interj.) surinktoje medžiagoje galima rasti žodį *tabala*, reiškiantį, pagal Miežinį, „Block-, Heilig-abend“.

Šio švento, „blukui vilkti“ skirto, vakaro (=antrosios Kalėdų dienos) aprašymas randamas M. Valančiaus „Palangos Juzėje“: „... pradėjo loti šunys ir kažin kas brakš-brakš į langą brazdinti. Gaspadorius prisikišęs klausė: „Kas čia?“ Atsakė: „Mes *susiedai blukvilčiai*, argi roda *berneli* giedoti?“ Šis atsakė: „Roda, roda“. Tuoju įėjo keturi vyrai, trys jauni, o vienas senas, žilas, pagiedojo *Sveikas, Jėzau mažiausias*, ir tarė *senis*:

– Susiedėli, atėjom pas tamstą ne gerti, ne valgyti, bet tamstą pasveikinti. Esi stiprus ūkininkas, *geras susiedas*, dievobaimingas žmogus, dar mano vaikui kūma, tarp mūsų plikų gali vadintis karalium, kaip tarp aklų vienakis. Mylim tamstą, ne kartą *susišelpiam*, todėl, sulaukę tos didžiosios šventės, sveikinam tamstą drauge su gera moteria ir gražiais vaikais. Tegul tamstą Viešpats ilgai užlaiko *dėl mūsų laimės*.

Motuzas pasakė jiems ačiū ir pasvadino¹.

1.2. Ši bluko vilkimo aprašymą galima papildyti S. Daukanto pateiktomis žiniomis; pagal jį, žmonės „...vilko bluką per kiemus... *tabalus muszdamis*“².

Turint galvoje, kad *tabalai* yra mušamasis muzikos instrumentas, padarytas iš keleto prieklėtyje (arba priepirtyje) horizontaliai pakabintų lentų³, M. Valančiaus aprašymas papildytinas tad dar vienu, įžanginiu „tabalų mušimo“ epizodu⁴: prieš įžengdami į trobą, kaimynai visų pirma muša tabalus, dainuodami dainą, prasidedančią žodžiais:

– Tabalaj, taj, taj, taj,
Judink seni kaušus, op, op, op,
Sódauszk rąnkū delnàs⁵

¹ Raštai, I, 237–238 (Mūsų pabraukta – A. G.).

² Būdas, 142. Kol kas tyčia praleidžiame S. Daukanto siūlomą bluko ir senųjų metų identifikaciją.

³ MTLE III 459. Šio žodžio trūksta Fraenkeliu žodyne.

⁴ *Tabalus mušti* semantiškai nieko bendra neturi su rusiška metaforine ekspresija *tabalu bito*, „müssig umherschlendern“.

⁵ S. Daukantas, *ibid.* (cituojuama Fraenkeliu). Neaišku, ar „tabalai“ čia reiškia muzikos instrumentą, ar senį, į kurį kreipiamasi šauksmininku.

Prisiminus, kad *tabalu* vadinamas šokis, šokamas vienu vyrų⁶, nereiktų nustebti, jei mums dar nežinomi šaltiniai prie šio epizodo prikergtų ir šokio sceną, ypač kad dainos turinys aiškiai daro į tai aliuziją.

1.3. Šitaip papildytas bluko vilkimo ritualas susideda iš keturių dalių:

- (a) Tabalų mušimo.
- (b) Pasveikinimo giesmės.
- (c) Senelio oracijos.
- (d) Kaimynų vaišinimosi⁷.

Mitologo užduotis būtų nagrinėti šio ritualo sintagmatinę struktūrą, ieškant išryškinti kontraktualinius santykius tarp dieviškojo ir žmogiškojo pasaulių. Tačiau tai jau išeina iš mūsų rašinio ribų.

2.1. Tabalų mušimo prijungimas prie *blukvilkių* vaikščiojimo apeigų darosi suprantamas, atsižvelgiant į tabalų, kaip muzikos instrumento, socialines funkcijas: „tabalų signalais kaimo žmonės buvo kviečiami į pirtį, šermenis, vestuves, susirinkimus⁸“, t. y. į visas visuomenines sueigas, kuriose pasireiškiantys socialiniai santykiai, peržengdami šeimos ribas, aprėpia **kaimyniją**, neišeidami tačiau iš kaimo bendruomenės rato.

M. Valančiaus pateiktos oracijos tekstas taip pat pabrėžia tą pačią bluko vilkimo socialinę funkciją, kuri yra gerų, vieni kitus sušelpiančių, besikūmuojančių, bendruomenės laimę tuo būdu užtikrinančių „susiedų“ lankymas. Tabalų mušimas yra tad tik simbolinė kaimynijos ryšių glaudumo išraiška.

Lasicijaus⁹ pasiūlytas dievas *Tawals* „gerų paslaugų teikėjas“ natūraliai prisiungia prie ką tik aprašyto ritualo: semantiniu atžvilgiu jo veiklos sfera identifikuoja su bendrąja apeigų reikšme, o fonetiniu atžvilgiu jis be didelių sunkumų gali būti įrašytas į plačią *tabalų* šeimą. Mitologiniu atžvilgiu, pagaliau, yra normalu, kad ritualiniam tekstui atitiktų mitinė būtybė.

2.2. Būdingas yra ir bluko vilkimo įjungimas į bendrąjį Kalėdų papročių kontekstą. Lietuviškosios Kalėdos ne tik kad beveik nieko bendra neturi su krikščioniškąja šių švenčių tradicija, jos visais savo požymiais yra **bendruomeninio solidarumo šventė**. Šio solidarumo pažymėjimas apima ne tik šeimyną plačiąja prasme, bet ir gyvųjų bei mirusiųjų bendruomenę ir visą į šeimą integruotą gyvatą: kūčios maistu dalijamasi ne tik su naminiiais gyvuliais, bet ir su vaismedžiais. Ši uždaro šeimyninio

⁶ MTLE, *ibid.* Fraenkelio žodyne šios prasmės trūksta. Tabalas, kaip šokis, neapsiriboja Žemaitija; cf. mįslę „Kas tai, kas tai: užu balto beržyno *vilkas tabalą šoka?* (Liežuvis); in *Dieveniškės*, 374.

⁷ *Blukį vilkti* reiškia drauge ir „viešėti“ LKŽ (Png).

⁸ MTLE, *ibid.*

⁹ I. Lasicius, *Di diis Samagitarum*, 1969, Vilnius, 40.

solidarumo šventė leidžia tikrai dvi išimtis: tolimų genčių lankymą, kuri atlieka jaunų vyrų jojos, ir gerų *kaimynų* lankymą bluką velkant. Tai dvi šeimyninės bendruomenės išplėtimo formos.

2.3. Pasveikinimo giemės, bent mums, iki šiol žinomi tikrai trys įžanginiai segmentai:

- (a) „Sveikas, Jėzau mažiausias“ (M. Valančius)
- (b) „Juozapai, seneli, sugauk man genelį,
Sugavęs nepaleisk, į maišelį įleisk“¹⁰.
- (c) „Tabalai, tabalai, visi garbin tave“¹¹.

Vykstanti antrąją Kalėdų dieną bluko vilkimo ceremonija duoda lyg ir pagoniškąją šios šventės versiją: pati giesmė vadinama „berneliu“ arba „berneliais“ – tai lyg ir krikščioniškųjų Kalėdų atkartojimas. Taip bent ją pristato vyskupas Valančius, savo aprašymuose mėgstas profaniškas dainas pakeisti bažnytinėmis giesmėmis, savo Južę įpareigodamas naujų giesmių sugalvoti. Labiau įtikimas yra antrasis tekstas (b), kuris pristato kaip „bernelių“ parodija. Turimų duomenų menkumas neleidžia daryti semantinės šių tekstų atbrailų analizės. Pažymėtina tačiau, kad vietoje vaikelio Jėzaus, pagrindinio krikščioniškosios šventės aktorius, pasirodo senelis Juozapas, šventosios šeimos globėjas, taigi, tam tikra prasme, „auctor fakultatum“.

Visiems žinoma, kad krikščioniško šventojo pasirodymas liaudies tikėjimuose dažnai maskuoja jo vietoje anksčiau buvusią pagonišką mitinę ar dievišką būtybę. Šitai galima aiškinti ir Juozapo vietoje trečioje versijoje (c) iškylantį *Tabalą*. Aišku, kad Tabalas šiame tekste yra personažas, į kurį kreipiamasi, kuris, kad ir juokais, garbinamas. Aišku taip pat, kad Tabalas įsivaizduojamas kaip **senelio** antropomorfinė figūra: kaip senelis Juozapas, kaip senis, judinąs savo kaulus tabalus mušant, kaip žilas senis, įeinantis į trobą oraciją sakyti.

Filologiniu požiūriu šis tautosakos tekstas, minintis senelį *Tabalą*, ir yra atestacija, kurios laukia mitologai, kad galėtų įrašyti Lasicijaus *Tawals* į „tikrųjų“ lietuviškų dievų sąrašą, suteikdami jam kaimo bendruomenės dievo, prižiūrinčio ir įkvepiančio gerus kaimynų santykius, statusą.

3.1. Lieka paskutinis klausimas: kodėl šis kalėdinis ritualas vadinamas „bluko vilkimu“?

Visų pirma reikia perspėti nuo galimos klaidingos šio pavadinimo interpretacijos: nors *blukas*, *blukis*, *blukė*¹² ir reiškia „trinką, malką“, per bluko vilkimo ceremonijas – bent S. Daukanto ir M. Valančiaus laikais – jokių pliauskų niekas

¹⁰ LKŽ (Plng).

¹¹ LKŽ (Dr).

¹² LKŽ (skoliniai iš vok. Block).

nevelka, taip kaip ir per „bitelių vežiojimą“ per užgavėnes niekas bičių avilių į roges nekelia. Galima, tiesa, manyti, kad šis figūratyvus stereotipas turėjo kadaise ir tiesioginę prasmę, aprašančią realų medžio gabalo vilkimą. Tačiau Fraenklio cituojamas S. Daukanto aiškinimas, pagal kurį Žemgalėje ar Kurlandijoje Kalėdų naktį po kiemus velkamas ir galop sudeginamas *blukis* simbolizavo besibaigiančius senuosius metus, neatrodo pakankamai solidus ne tik dėl jį paremiančių folklorinių duomenų stokos, bet ypač dėl šios rūšies ritualams charakteringų elementų: kovos tarp senųjų ir naujųjų metų arba mirties ir prisikėlimo epizodų nebuvimo. Daug įtikimesnė atrodo ten pat cituojama Endzelyno pastaba, kad blukio vilkimas yra senovinio indoeuropiečių *stulpų* kulto liekana¹³.

3.2. Norint šią hipotezę paremti ir išplėsti, reikėtų visų pirma pasiūlyti dviejų žodžių: *bluko* ir *tabalo* sinonimiškumą. Iš tiesų, jeigu *tabalai*, kaip muzikos instrumentas, susideda iš kelių parištų lentų (60 – 100 cm ilgio, 15 – 20 cm pločio ir 3 – 4 cm storio), tai šio žodžio vienaskaita be jokių sunkumų gali reikšti „storą lentą“. *Blukė* (ar *blukas*) yra tuo tarpu ne tik „trinka ar malka“, bet ir „stora lenta“¹⁴.

Tuo būdu, žodis *Tabalas* reikštų ne tik dievišką būtybę, galinčią pasireikšti žmogaus pavidalu, bet drauge ir *blukį*, t. y. stabą, kuriame toji būtybė yra įsikūnijusi su juo sutapdama¹⁵. Toks dviprasmiškumas visiškai atitiktų archainės galvosenos formas. O *tabalo* pakeitimas skolintu *bluku* galėtų būti aiškinamas kaip eufemizmas persekiojamos ir blėstančios liaudies religijos kontekste. Viena aišku: tiktai ši hipotezė leidžia suprasti Miežinio pateikto žodžio *tabala*, reiškiančio „šventą blukio vakarą“, semantizmą.

4. Šio rašinio tikslas dvigubas. Mitologiniu atžvilgiu norėta įteisinti Lasicijaus paminėtą dievą *Tabalą*, kaip kaimynų savišalpos ir gero sugyvenimo globėją. Filologiniu atžvilgiu, papildžius Fraenklio *tabalų* šeimai skirtą žodyno straipsnį naujomis leksinėmis vertėmis, norėta atkreipti dėmesį į etimologiniams tyrinėjimams, ilgą laiką išbuvusiems griežtoje fonetikos priežiūroje, Beneviste dėka naujai keliamus semantinės koherencijos reikalavimus. Hierarchizuotas reikšmių struktūros nustatymas visai *tabalų* šeimai atrodo šioje perspektyvoje svarbesnis uždavinys, negu fonetiškajai etimono priskyrimas: ar ši žodžių šeima gali būti pridengta, kaip mano Fraenkelis, šauktuku *tabalái!*¹⁶ ar darytiniu žodžiu *tab-al-as*, ar, pagaliau, abiejų etimologinės formacijos principų sankryža, – tai nauja problema, išeinanti iš mūsų kompetencijos.

¹³ Cf. taip pat K. Būgos surinktą įdomią leksinę medžiagą apie lietuvių stulpų, stabų ir balvonų kultą.

¹⁴ Cf. LKŽ: „senoviški suolai iš blukių (storų lentų) buvo padaryti“ (Vb).

¹⁵ Cf. žodį *Gavėnas*, drauge reiškiantį ir jaujoje gyvenančią dievybę ir stulpą.

¹⁶ Vargu ar atsirastų lituanistas, sutinkąs žodį *kepalas* vesti iš *kepalai* interj. (LKŽ).